

NA POBŘEŽÍ OCEÁNU PRAVDY

Rev. Dr. Petr Samojský

27. 11. 2005

Třetí unitářský princip zní: “Používání kritického rozumu i v náboženství.” Když se nad tím zamyslíme hlouběji, patrně si uvědomíme, že je to radikální výrok. To proto, že náboženství a kritický rozum se za běžných okolností nespojují, naopak jsou vnímány jako protiklady.

Cesta víry vyžaduje od člověka schopnost a ochotu věřit, tedy uvěřit sděleným a předaným názorům a náhledům. Vyžaduje to vydat se cestou někým jiným naznačenou, ať už takovou autoritu představuje tradice, církev, duchovní společenství, pocit vedení nebo posvátný text, a tou cestou jít navzdory i pochybám, které člověk může mít. Sílu k překonávání pochybností pak nachází v procesu posilování víry.

Cesta rozumu na druhé straně vede člověka k tomu, aby přijímal za platné pouze věci, které považuje za prokázané, ověřitelné, které se dají nahmatat, ucítit, vidět a slyšet. Nemluvím teď pouze o vědeckém přístupu a o uplatňování vědeckých metod, ale obecně o přístupu nevěřícího Tomáše, který neuvěří, dokud nevloží prst do zakrvavené rány.

Když říkáme, že jeden z našich principů je používání kritického rozumu i v náboženství, je to radikální výrok, protože to vyjadřuje naše rozhodnutí a snahu kombinovat cestu víry a cestu rozumu, a to nikoliv jen tak, jakoby naoko, anebo laicky, neuměle a zmateně. Unitářství je kombinací těchto dvou přístupů, cesty víry a cesty rozumu.

Když jsem nedávno četl slova, která vyslovil Isaac Newton, napadlo mne, že se vlastně velmi výstižně dají použít jako ilustrace našeho unitářského postoje: “Nevím, jak vypadám v očích světa, ale sám sobě připadám jako chlapec, který si hrál na břehu moře a měl radost, když našel hladší oblázek a krásnější mušli než obvykle, zatímco velký oceán pravdy ležel přede mnou.”

Cesta víry, když jí chybí kritický rozum, má za výsledek paličaté a domýšlivé dítě, které našlo oblázek a mušli, a z těch vyvodilo, že víc už poznat nejde. Ten oblázek a ta mušle mu slouží jako interpretace všeho dalšího, tedy i toho oceánu pravdy. A cesta rozumu, když jí chybí schopnost poetické, abstraktní víry, má za následek paličaté a domýšlivé dítě, které měří a zkoumá oceán pravdy a nedokáže se radovat z oblázků a mušlí, po kterých nevšímavě šlape.

Jistě, je to nedokonalé přirovnání. Ale možná jste se už setkali s člověkem – věřícím, který se vám snažil do hlavy nahustit svá dogmata a přesvědčení, a na jakýkoliv racionální argument vám oponoval Biblií? A možná jste se setkali s člověkem – racionalistou, který se ironicky usmíval nad jakýmkoliv idealistickým názorem? Když říkám, že unitářství kombinuje cestu víry a cestu kritického rozumu, pak mám na mysli, že nám jde o harmonii těch dvou přístupů, že nám jde o to dokázat, že se v zásadě nevyklučují ale naopak velmi vhodně doplňují!

Albert Einstein řekl: “Člověk se pokouší jaksi přiměřeně vytvořit zjednodušený a přehledný obraz světa a tak překonat svět zážitku tím, že se ho snaží nahradit do jisté míry tímto obrazem. To dělá malíř, básník, spekulativní filosof i přírodovědec, každý svým způsobem. Do tohoto obrazu a do jeho vytváření klade těžiště svého citového života, aby tak hledal klid a stálost, které nemůže najít v příliš úzkém kruhu rozvířeného a osobního života.”

Einstein zde popisuje proces upevňování osobní identity, kterým každý člověk více či méně prochází. A jde o to, že ať už jde cestou víry nebo kritického rozumu (pod nimi je zahrnuto i umění, filosofie atd.), že zkrátka tak činí proto, že v

jádro věci v podstatě hledá klid a stálost, a ukotvení osobní identity.

A unitářství je v tomto směru velmi důležité, protože to nás vede k tomu, abychom nikdy sebestředně nelpěli na svých poznaných pravdách, abychom dětinsky neulpěli na vytvořených náhledech, ale abychom si vždy byli vědomi, že před námi je otevřený, širý oceán pravdy. A v porovnání s tímto oceánem pravdy jsou naše názory a poznané pravdy jako zrnko písku poušti. Může toho být velmi mnoho, co známe, ale dozajista je vždycky ještě mnohem víc toho, co neznáme... A vždy, kdy poznáme další střípek pravdy, ten se zablyští svou krásou a poskytne nové světlo těm pravdám, které jsme si již dříve osvojili.

Manželce se nedávno stala příhoda, která dobře ilustruje tuto věc. V městských archivech sháněla historickou dokumentaci pro jednoho američana, o jeho rodinných předcích. Ten pán česky neuměl, jen nějaká základní slova, jako děkuji, jak se máte, dobrý den atd. Jednou jí poslal email s tímto dotazem: "A name (if it is a name) pan Bůh or something like that appears in several places in the testament. Is it clear from the document who he is?" (V závěti se objevuje na několika místech jméno, pokud to jméno je, něco jako Pan Bůh. Je z dokumentu zřejmé, kdo by to mohl být?)

Ten američan věděl, že v češtině pan znamená pána, protože se říká pan Novák, paní Honásková. A domníval se tedy, že pan Bůh je prostě nějaký jeho příbuzný. Tato situace nám krásně ukazuje, jak nás nedostatečné informace mohou velmi snadno svést na zcestí... A jak nový střípek pravdy, když jej najdeme, nám poskytne nové světlo těm pravdám, které jsme si již dříve osvojili. Dozajista: cesta k pravdám skrytým v širém oceánu trvá tak dlouho, jak jsme schopni ten oceán vnímat.

Jako unitáři máme mnoho co nabídnout těm, kteří se pyšně domnívají, že znají tu pravou cestu, ať už je to cesta víry nebo cesta kritického rozumu. Můžeme jim totiž vždy nabídnout tu druhou alternativu!

Jenomže pokud je člověk nezdravě sebevědomý, pak s ním je těžko hovořit a nabízet mu nové pohledy. Je ale také mnoho lidí, kteří sice zastávají některý z krajních postojů, ale to spíš proto, že si neuvědomují jiné možnosti. Možná tak byli vychováni, možná jim to nikdy nikdo neřekl a je ta myšlenka nenapadla, důvody mohou být různé. A je to při tom velká škoda, protože ta druhá cesta, druhý pohled na věc by je mohly obohatit.

Nedávno jsem po smutečním obřadu v krematoriu hovořil s tamním obřadníkem. Řekl mi: "Já mám k vám, farářům, dobrý vztah. Já nejsem věřící, ale když někdo věří, tak to chápu." Řekl to takovým shovívavým, blahosklonným tónem, že mi na mysl vytanul postoj marxleninistů, kteří nezakázali náboženství, ačkoliv jim pohrdali, protože nechtěli jej brát lidem, kteří jej potřebují, neboť duševně nejsou ještě na tom správném stupni vývoje. Asi jako když dospělý nechce brát dětem hračku anebo chromému berlu.

"Když někdo věří, je to velmi bláhové, ale jsem ochoten to tolerovat." Byl bych rád s tím obřadníkem více pohovořit o tom, co chápe jako víru, a v čem si myslí, že jeho světový názor je odlišný od mého. Ale možná bych to i dovedl odhadnout, protože už jsem mnohokrát hovořil s lidmi, kteří se k náboženství stavěli velmi skepticky, shovívavě až pohrdavě, a pak v rozhovoru hovořili o lásce, soucítění a obecné lidskosti jako o důležitých kvalitách, které se snaží rozvíjet. A když přišla řeč na Hospodina, tu se velmi naježili a řekli, že v Boha nevěří a s žádným náboženstvím nemají nic společného. Když se jich ale zeptám, zda se cítí nejvyšší autoritou anebo zda cítí, že je ještě něco vyššího, nějaký vyšší princip, tu spěchají říct, že se za nejvyšší autoritu nepovažují a ochotně se rozhovoří o jejich představách toho vyššího principu.

Když říkáme, že chceme používat kritický rozum v náboženství, je to radikální výrok, protože naznačuje, že rozum a náboženství nemusí být v rozporu ale že se naopak mohou doplňovat. A ten princip naznačuje ještě jednu velmi důležitou věc. Totiž to, že jak poznání rozumové, tak i poznání náboženské prochází vývojem. Když stojíme na pobřeží Oceánu pravdy, čelíme skutečnosti, že je mnohem víc toho, než známe i než kdy budeme moci poznat. A s každým nově nalezeným oblázkem, s každou nově nalezenou mušlí, s každým nově získaným střípkem pravdy se nutně musí změnit i naše celkové porozumění oceánu pravdy – ať už to porozumění vyjadřujeme svou vírou nebo rozumem.

Jak bychom se asi tvářili, kdybychom přišli k lékaři s bolestí břicha a on by nám chtěl pustit žilou a na hrud' přikládal pijavice? Jistě bychom nechtěli, aby chirurg 21. století používal středověké nástroje, učitel učil naše děti o tom, jak Země je placatá, a v našem bytě bychom se rovněž asi nespokojili se sociálním zařízením středověku nebo ještě starším. Ale v oblasti víry lidé ještě dnes používají středověké, ba ještě mnohem starší věci! Jakoby na oblast víry vývoj neměl platit?

Vývoj je nevyhnutelný jak ve vědeckotechnickém poznání, tak i ve filosofii, umění, morálce, etiketě a etice. Proč by náboženství mělo být výjimkou? Když říkáme, že ctíme užívání kritického rozumu v náboženství, hlásíme se tím vlastně současně i k podpoře myšlenky, že poznání náboženské prochází vývojem, tak jako všechno jiné.

My jeden každý z nás potřebujeme víru, protože bez ní by náš život byl suchý, prázdňový a sterilní. A potřebujeme kritický rozum, protože bez něj by naše víra snadno vedla k dogmatům a ustrnutí. A potřebujeme také, abychom byli pružní a dovolili novým poznatkům z říše rozumu i říše víry k nám přijít.

I náš svět potřebuje víru a kritický rozum, potřebuje jejich harmonii. Jsou místa na Zemi, kde převládá slepá víra, a jsou místa na Zemi, kde převládá slepý rozum. Nechť harmonie zdravého a rostoucího rozumu se zdravou a rostoucí vírou se v těch místech šíří. Nechť jejich vzájemný souzvuk se na celém světě, a i v nás samých proměňuje v moudrost – neboť moudrost, to je výslednicí harmonie rozumu a víry v čase jejich dospělosti. Tak se staň.